

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 17 februari 2022

Mål nr

B 531-21

PARTER

Klagande

AA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat AK

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Näringspenningtvätt

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2020-12-22 i mål B 1119-20

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

AK ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av AA i Högsta domstolen med 28 055 kr. Av beloppet avser 22 444 kr arbete och 5 611 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

AA har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom och upphäva näringsförbudet. Han har i andra hand yrkat att påföljden ska mildras.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 6.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. Aktiebolaget Dackom Bygg AB registrerades den 3 september 2014. AA var från och med den tidpunkten och fram till den 23 september 2015 ensam styrelseledamot. Under samma period var hans far registrerad som styrelsesuppleant. Bolaget försattes i konkurs den 11 november 2015.
2. AA åtalades för näringspenningtvätt, grovt brott, enligt 7 § andra stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott bestående i att han mellan den 19 december 2014 och den 9 juni 2015 gjort 25 kontantuttag på sammanlagt 2 736 500 kr från bolagets bankkonto och överlätit, omsatt eller förvarat pengarna. Enligt åtalet kunde åtgärderna skäligen antas vara vidtagna i syfte att dölja att pengar eller annan egendom härrörde från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon annan att

tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. Brotten var grova eftersom de sammanlagt avsåg betydande värden.

3. Tingsrätten dömde AA för näringspenningtvätt. Brottet bedömdes som grovt med hänsyn till att det varit fråga om betydande värden. Straffvärdet bedömdes motsvara närmare ett år och sex månaders fängelse. Med beaktande av att en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks (29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken) bestämde tingsrätten fängelsestraffets längd till ett år och två månader. AA meddelades också näringsförbud under en tid av fem år.

4. Åklagaren justerade gärningspåståendet i hovrätten och gjorde gällande att brotten skulle bedömas som grova eftersom de var systematiska och sammanlagt avsåg betydande värden. Åklagaren förtydligade också att han gjorde gällande att det var fråga om 25 grova brott.

5. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom vad avser rubricering och fängelsestraffets längd. Domstolen har ansett att samtliga rekvisit för brottet näringspenningtvätt har uppfyllts vid varje kontantuttag och dömt AA för 25 fall av näringspenningtvätt. Fem av brotten – där de uttagna beloppen uppgick till mellan 250 000 kr och 432 000 kr – har bedömts som grova och 20 som brott av normalgraden. Hovrätten har funnit att straffvärdet för de enskilda brotten motsvarar fängelse mellan en och åtta månader och att det samlade straffvärdet för brottsligheten motsvarar fängelse i två år. Hovrätten har, liksom tingsrätten, beaktat 29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken och bestämt fängelsestraffets längd till ett år och tio månader.

Prövningstillståndet

6. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett om att AA under en period då han var företrädare

för Dackom Bygg AB gjort 25 kontantuttag om sammanlagt drygt 2,7 miljoner kr från bolagets bankkonto.

Vad målet gäller

7. Målet gäller framför allt om AA, genom att i näringsverksamhet ha gjort de 25 kontantuttagen och överlätit pengarna, har medverkat till åtgärder som skäligen kan antas ha varit vidtagna i penningtvättssyfte. I målet aktualiseras också frågor om rubricering och straffvärde vid näringspenningtvätt.

Vad som sammanfattningsvis har framkommit

8. AA var arbetslös och startade bolaget Dackom Bygg AB på förslag från en bekant. AA kände personen endast till förnamn och visste inte var han bodde. Verksamheten skulle bestå av bygg och snickeri. Bolaget öppnade ett bankkonto den 19 september 2014 och det gjordes en insättning på 50 000 kr. Beloppet överfördes samma dag först till AAs konto och därefter till en annan persons konto.

9. AA kunde inte någonting om bokföring, fakturering eller deklARATIONER och det var hans bekant som skulle sköta allt sådant. Bolaget var skrivet på AAs bostadsadress och den post som kom till bolaget lämnade han till sin bekant.

10. De pengar som betalades in till bolagets konto tog AA, på uppmaning av sin bekant, ut i kontanter vid sammanlagt 25 tillfällen och överlämnade till honom.

11. AA har uppgett att anledningen till kontantuttagen var att banken inte gav bolaget en bankdosa, eftersom han hade en betalningsanmärkning. Enligt AA använde hans bekant kontanterna till att betala löner samt hyra för maskiner och verktyg.

12. Bolaget var registrerat som ägare till sammanlagt 158 fordon, vilka köptes in och såldes mellan den 9 september 2014 och den 11 augusti 2015. AA har uppgett att han inte var medveten om att så många bilar hade varit registrerade på bolaget.

13. Något räkenskapsmaterial har inte påträffats. Bolagets kontoutdrag ger inte stöd för att det har haft några rörelsekostnader eller betalat ut några löner.

Näringspenningtvätt

Den straffbara gärningen

14. Näringspenningtvätt regleras i 7 § första stycket lagen om straff för penningtvättsbrott och har en motsvarighet i bestämmelsen om näringshäleri (9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken). För straffansvar krävs

- att gärningsmannen i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning medverkar till en sådan åtgärd som anges i 3 § första stycket 1 eller 2, och
- att den åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 § första stycket första ledet (penningtvättssyfte).

15. Att den åtgärd som gärningsmannen har medverkat till skäligen kan antas ha varit vidtagen i penningtvättssyfte är ett objektivt rekvisit som ska vara täckt av uppsåt. Det är inte nödvändigt att gärningsmannen själv har gjort bedömningen att åtgärden skäligen kan antas ha varit vidtagen i ett sådant syfte, men de omständigheter som läggs till grund för bedömningen ska vara täckta av hans eller hennes uppsåt. Situationerna kan dock vara mycket olika. Enbart kännedom om de faktiska omständigheterna kan därför inte alltid anses tillräckligt för straffansvar. I vissa situationer kan omständigheterna kring transaktionen vara så kvalificerade att kunskap om dem måste leda till misstanken att åtgärden har vidtagits i penningtvättssyfte. I andra fall, där

omständigheterna inte är så kvalificerade, måste det krävas att gärningsmannen åtminstone förstår att åtgärden kan innefatta ett riskmoment. (Se ”15 000 kr” NJA 2020 s. 545 p. 23–25.)

Åtgärder som skäligen kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte

16. Grunden för bestämmelsens tillämpning är inte att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. I stället är grunden att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande genom att han eller hon medverkar till en åtgärd trots att den – vid en objektiv bedömning – skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Gärningen är, till skillnad från vad som gäller vid näringshäleri, straffbar även om det senare skulle visa sig att egendomen inte härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

17. Uttrycket ”skäligen kan antas” har till funktion att peka på att det är omständigheterna under vilka åtgärderna har vidtagits som bör vara avgörande för om ett klandervärt risktagande ska anses föreligga. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerad omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Bland de faktorer som är relevanta för bedömningen ingår det sammanhang i vilket transaktionen vidtas, varför transaktionen genomförs samt med vem och på vilket sätt den utförs (jfr prop. 2013/14:121 s. 115).

18. Näringspenningtvätt kan ske genom att ett eller flera företag används för att genom olika typer av åtgärder slussa pengar och på sätt dölja att de härrör från brott eller brottslig verksamhet. Sådana omständigheter som att det är oklart varifrån pengarna kommer, varför transaktionerna genomförs och vad pengarna ska användas till innebär ofta att åtgärderna kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte. Att det är fråga om en transaktion som avser en stor mängd kontanter kan också, beroende på sammanhanget, utgöra en kvalificerad

omständighet. (Jfr Petter Asp, Lag [2014:307] om straff för penningtvättsbrott, 13 november 2020, JUNO, Lexino, kommentaren till 7 § under 2.1.3.)

19. Det finns näringsverksamhet, t.ex. finansiell verksamhet och handel med vissa varor och tjänster, där risken för penningtvätt är särskilt stor. Straffbestämmelsen om näringspenningtvätt motiverades med att den skulle motverka verksamheter som inom sådana branscher mer eller mindre öppet låter sig utnyttjas för penningtvätt (se a. prop. s. 60 f.). Denna typ av verksamhetsutövare omfattas av lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism, som ställer särskilda krav på kundkännedom, rutiner och granskning vid genomförandet av transaktioner. Vid bedömningen av om någon i en sådan näringsverksamhet har medverkat till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte, kan därför vad som föreskrivs i den lagen vara av betydelse vid prövningen av om det varit fråga om ett klandervärt risktagande.

Rubricering och straffvärde

20. Varje fall av näringspenningtvätt ska behandlas som ett särskilt brott. Straffet är fängelse i högst två år. Om brottet är grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst sex år (7 § första och andra styckena).

21. Lagtexten innehåller inte några kriterier för när näringspenningtvätt ska bedömas som grovt brott. Näringspenningtvätt ska enligt förarbetena anses som en lika allvarlig gärning som penningtvättsbrott och ledning får därför hämtas från de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett sådant brott är grovt (se 5 §). Det förhållandet att brottet begåtts i näringsverksamhet eller liknande innebär många gånger att de brottsliga åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning. Därför är det framför allt om gärningen avsett betydande värden eller i annat fall varit av särskilt farlig art som kan få

betydelse vid bedömningen av om brottet är grovt. (Se prop. 2013/14:121 s. 115 f.)

22. Att brotten upprepats kan däremot beaktas vid straffvärdebedömningen (se särskilt ”De upprepade skattebrotten” NJA 2018 s. 634 p. 22). Vad gäller näringspenningtvätt måste det i detta sammanhang beaktas att brottet är konstruerat på ett sådant sätt att det ofta har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning.

23. Rubricering och straffvärde ska avgöras utifrån en samlad bedömning av samtliga relevanta omständigheter. Högsta domstolen har i ”Penningtvätts-hjälpen I–III” NJA 2018 s. 1010 uttalat att de i rättspraxis utbildade hållpunkterna – att ett förmögenhetsbrott många gånger är att bedöma som grovt om värdet uppgår till fem basbelopp och att straffvärdet motsvarar fängelse i ett år om värdet är så högt som 18 basbelopp – också bör tillämpas vid penningtvättsbrott som hänger samman med förmögenhetsbrott. Domstolen framhåller dock att det alltid ska göras en nyanserad bedömning i det enskilda fallet, varvid även andra faktorer än värdet ska beaktas.

24. Med hänsyn till att lagstiftaren uttryckligen har angett att näringspenningtvätt ska anses som en lika allvarlig gärning som penningtvättsbrott bör motsvarande hållpunkter – även om det inte är utrett från vilken typ av brott eller brottslig verksamhet egendomen härrör – användas vid rubricering och straffvärdebedömningar beträffande näringspenningtvätt.

Bedömningen i detta fall

25. AA har startat och under drygt ett år varit ensam styrelseledamot i bolaget Dackom Bygg AB. Han har emellertid låtit en bekant, vars efternamn och adress han inte kände till, sköta all bolagets verksamhet. Det har medfört att han inte hade någon närmare kännedom om de uppdrag bolaget hade, vilka

som var anställda i bolaget eller vilka betalningar bolaget har tagit emot eller utfört. (Se p. 8–13.)

26. AA har vid 25 olika tillfällen, på uppmaning av sin bekant, från bolagets konto tagit ut och till denne överlämnat sammanlagt drygt 2,7 miljoner kr i kontanter. AA har därigenom medverkat till åtgärder som har inneburit att bolaget har använts för att slussa pengar där det i flera fall har varit oklart varifrån pengarna kommer, varför transaktionerna genomförts och vad pengarna skulle användas till. Han har därmed i näringsverksamhet medverkat till åtgärder som skäligen kan antas vara vidtagna i penningtvätts-syfte.

27. AA har haft insikt om de faktiska förhållandena. De är så kvalificerade att han måste ha insett att åtgärderna skäligen kunde antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

28. Samtliga rekvisit för näringspenningtvätt har uppfyllts vid var och en av åtgärderna. Det finns inte någon utredning som visar att AA haft en bestämd brottsplan. Annat är inte visat än att han gjort uttagen på uppmaning av sin bekant. Vart och ett av de tillfällen då AA tog ut och till sin bekant överlämnade kontanter ska ses som ett särskilt fall av näringspenningtvätt. Även med beaktande av att det varit fråga om näringspenningtvätt, bör det förhållandet att åtgärderna har upprepats vid ett stort antal tillfällen få betydelse vid den samlade straffvärdebedömningen.

29. Högsta domstolen gör samma bedömning som hovrätten vad gäller gärningarnas rubricering och straffvärde. Detsamma gäller vad hovrätten uttalat när det gäller att vid straffmätningen beakta att det i förhållande till brottets art har förflutit en ovanligt lång tid sedan brotten begicks (29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken). Slutligen delar Högsta domstolen hovrättens bedömning vad avser frågan om näringsförbud.

30. Hovrättens domslut ska således fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Stefan Johansson (referent) och Cecilia Renfors
Föredragande har varit justitiesekreteraren Martina Bozzo